Balogh László: Az iskolai tehetségnevelés helyzete hazánkban - európai kitekintéssel, *Alkalmazott Pszichológia*, 2oo3/2. 89-1o2.o.

AZ ISKOLAI TEHETSÉGNEVELÉS HELYZETE HAZÁNKBAN – EURÓPAI KITEKINTÉSSEL

BEVEZETÉS

A tanulmányban az 1998-tól bekövetkezett változások állnak a középpontban, azonban nem lehet ilyen éles határvonalat húzni, a tehetséggondozás mai hazai és európai helyzete sok szállal kötődik az elmúlt másfél évtizedhez. A legfontosabb lépéseket érdemes itt elöljáróban áttekinteni. l987-ben alakult meg az Európai Tehetségtanács (European Council for High Ability – ECHA), s ez jelentős lendületet adott az iskolai tehetséggondozás fejlődésének is. Ez a Tanács kutatókat és gyakorlati szakembereket (elsősorban pedagógusokat) tömörít, s kétévenként rendezendő konferenciáival, kiadványaival hidat épített Európa országai között. 1987-ben megalakult az ECHA Magyarországi Tagozata is, összetoborozva a hazai szakembereit a tehetséggondozásnak, majd ebből 1989-ben létrejött a Magyar Tehetséggondozó Társaság (MTT), amely kb. ötszáz fős tagságával jelentős szerepet vállal a hazai tehetséggondozás korszerű formáinak elterjesztésében. Ezzel egyidőben zajlott a rendszerváltás, amely ugyancsak kedvező helyzetet teremtett az iskolai tehetséggondozás fejlődéséhez: nagyobb lett a mozgástere az iskoláknak a tehetségprogramok indításában, s anyagiakban is több forrásból teremthettek alapot, mint a korábbi években. Az új oktatási törvény, a vonatkozó kormány- és miniszteri rendeletek is jobban ráirányították a figyelmet a tehetséggondozás fontosságára, mint azt megelőzően. Mindennek az lett az eredménye, hogy a kilencvenes évek közepétől jelentősen gazdagodtak az iskolai tehetséggondozás formái hazánkban, s folyamatos nemzetközi együttműködés is kialakult ennek hátterében. A magyarországi tehetséggondozás eredményeinek elismerését jelentette, hogy az ECHA 7. konferenciáját 2000-ben a Debreceni Egyetemen rendezte – közel ötszáz résztvevővel a világ minden tájáról, s ma is sok iskola vesz részt nemzetközi együttműködésben (COMENIUS-Program) más európai országok iskoláival, keresve a tehetséggondozás hatékony formáit. Látjuk tehát, hogy egyenes vonalú fejlődésről van itt szó az elmúlt másfél évtizedben, de az is igaz, hogy ennek gyümölcsei l998 óta értek be Magyarországon, illetve most is érőben vannak.

E tanulmány elkészítését megkönnyítette, hogy múlt év június 5–9-ig a hollandiai Nijmegeni Egyetemen egy tehetség-konferenciát rendeztek az Unió tagországai, valamint öt „városmányos” ország (Magyarország, Lengyelország, Románia, Lettország, Szlovénia) egyetemi kutatóinak közreműködésével. (Magyarországot e tanulmány készítője képviselte.) A rendezvény célja az volt, hogy egyrészt leltárt készítsünk az európai tehetséggondozás helyzetéről, másrészt hogy megfogalmazzuk a legfontosabb tennivalókat. Egy előre megküldött szempontsor (kb. 200 oldal) alapján kellett átfogó képet adni a hazai tehetséggondozás helyzetéről minden résztvevőnek, s ott ennek rövidített változatát kézhez is kaptuk. Így a jelenlegi legfrissebb helyzetjelentések felhasználásával készül el ez a tanulmány. Struktúrájában célszerű követni a fenti konferencia szempontjait, ezek alapján átfogó képet lehet adni a hazai helyzetről – kitekintve az európai főbb tendenciákra is. A beszámoló szempontjai a következők.

I. Az iskolai tehetséggondozás törvényi szabályozása
II. Iskolai tehetségfejlesztő programok

III. A tehetség-azonosításra használt eszközök, módszerek
IV. Pedagógusképzés, továbbképzés a témakörben
V. A tehetséggondozást elősegítő kutatások helyzete
VI. Az előrelépést leginkább akadályozó tényezők, ezek elhárításának lehetőségei

I. AZ ISKOLAI TEHETSÉGGONDOZÁS TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSA

Változatos a kép Európában: több uniós tagországban nincs külön törvényi szabályozása a tehetséggondozásnak. Ebben a tekintetben elöl járnak a volt szocialista országok, ezek többségében a rendszerváltást követően az új oktatási törvényekben, rendeletekben külön is említést tesznek a tehetséges tanulókkal való foglalkozásról. Így van ez Magyarországon is, néhány fontosabb részt idézünk itt.

– 1993. ÉVI LXXXIX. TÖRVÉNY A KÖZOKTATÁSRÓL

10. par., 3.pont:
„A gyermeknek, tanulónak joga, hogy képességeinek, érdeklődésének, adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön, képességeihez mérten továbbtanuljon, valamint tehetségének felismerése és fejlesztése érdekében alapfokú művészetoktatásban vegyen részt.”

19. par.,7.pont:
„A pedagógus alapvető feladata, hogy nevelő és oktató tevékenysége során figyelembe vegye a gyermek, tanuló egyéni képességeit, tehetségét, fejlődésének ütemét, szociokulturális helyzetét és fejlettségét, fogyatékosságát, segítse a gyermek, tanuló képességének, tehetségének kibontakozását, illetve bármilyen oknál fogva hátrányos helyzetben levő gyermek, tanuló felzárkóztatását tanulótársaihoz.”

52. par., 7. pont:
„Az iskola a tanulók érdeklődése, igénye szerint nem kötelező, választható tanórai foglalkozásokat szervez, felzárkóztatás, fejlesztés, tehetséggondozás, konzultáció, speciális, illetve kiegészítő ismeretek átadása céljából.”

53. par., 1., 2. pont:
„Az iskola – a tanórai foglalkozások mellett – a tanulók érdeklődése, igényei szerint tanórán kívüli foglalkozásokat szervez. Tanórán kívüli foglalkozás: a) napközis és tanuló szobai foglalkozás; b) szakkör, érdeklődési kör, önképzőkör, énekkar művészeti csoport; c) az iskolai sportkör; d) a tanulmányi, szakmai, kulturális verseny, házi bajnokságok, diáknap; e) az iskola pedagógiai programjában rögzített, a tanítási órák keretében meg nem valósítható osztály- vagy csoportfoglalkozás, így különösen a tanulmányi kirándulás, környezeti nevelés, a kulturális, illetve sportrendezvény.”

E néhány rövid rész is mutatja, hogy – súlyának megfelelően – a tehetséggondozás nemcsak általános szinten kerül említésre az Oktatási Törvényben, de konkrét formáinak felsorolása támpontul szolgál közvetlenül is a megvalósításhoz. Ez kiemelkedően példamutató más országok szabályozásával összevetve is. Részletek kiemelése nélkül meg kell említeni az iskolai tehetséggondozás szempontjából fontos további dokumentumokat is:

– A KORMÁNY 63./2000. RENDELETE A NEMZETI ALAPTANTERV MÓDOSÍTÁSÁRÓL;
– A 28./2000. OM RENDELET A KERETTANTERVEK KIADÁSÁRÓL, BEVEZETÉSÉRŐL ÉS ALKALMAZÁSÁRÓL;

– A KORMÁNY 111./1997. RENDELETE A TANÁRI KÉPESÍTÉS KÖVETELMÉNYEIRŐL;
– AZ OKTATÁSI MINISZTER 29./1997. RENDELETE A „TEHETSÉGFEJLESZTÉSI SZAKÉRTŐ” POSZTGRADULIS KÉPZÉS KÉPESÍTÉSI KÖVETELMÉNYEIRŐL.

Ezek mindegyikében több olyan tételt találunk, amelyek kiemelt fontosságúnak tartják az iskolai tehetséggondozást, illetve a háttértényezők (szubjektív és objektív) megteremtésének szükségességét.

II. ISKOLAI TEHETSÉGFEJLESZTŐ PROGRAMOK

Európa-szerte sokféle hatékony formáját alkalmazzák az iskolai tehetséggondozásnak, ezek a **gazdagítás** jelenségkörébe tartoznak. Alapvetően két nagy csoportra bonthatók: egyfelől jól elkülöníthetők a rendes tanórára épülő szervezeti formák (tagozat, emelt szint, nívó csoport stb.), másfelől a tanórán kívüli lehetőségek (szakkör, önképzőkör, blokk stb.) l999-ben és 2000-ben Borsod-Abaúj-Zemplén megye több közoktatási körzetében végeztünk felméréseket az iskolai tehetséggondozás formáit keresendő. 118 iskola 44.926 tanulójára terjedt ki a vizsgálódás, tanulságos az eredményeket áttekinteni (1. táblázat).

1. táblázat. Tanórai tehetségfejlesztés

Szervezeti forma	Tanulók létszáma
1. Tagozat:	7537
2. Emelt szintű képzés:	7148
3. Nívó csoport:	4433
4. Fakultáció:	3414
5. Tanórai differenciálás:	1409
Összesen:	23.941 tanuló (44.926-ból!)

Amint az 1. táblázat mutatja, minden érdemi formája előfordul a tehetségfejlesztésnek a tanórai keretek között. Minden bizonnyal elsősorban helyi hagyományok befolyásolják, hogy melyikből van több. Valójában mindegyik hatékony lehet, bár mai ismereteink szerint a nívó csoport kínál a legtöbb lehetőséget ezen formák között, az uniós tagországokban is ez fordul elő leggyakrabban. Elismerésre méltó mindenképpen, hogy a felmért tanulóknak több mint fele részt vesz valamilyen tanórai tehetséggondozási szervezeti keretben.

Tanulságos áttekinteni azt is, hogy a speciális képességek szerint milyen a programok megoszlása. Összesen 313 fenti tanórai programot regisztráltunk, s ezek meglehetősen sokszínűek. Ugyanakkor nagy a különbség az egyes iskolák között a programok számát illetően: van, ahol tíz program is van, máshol pedig egy sincs. Természetesen a programok száma a speciális területek népszerűségét is mutatja, nem véletlen, hogy az idegen nyelv,

természettudomány, matematika, számítástechnika és anyanyelv áll az élbolyban. Természetesen a tanórán kívüli programok speciális képességek szerinti bemutatása teszi teljessé a képet. (Ezt a 2.a és 2.b táblázat összegzi.)

2.a táblázat. Tanórai programok speciális képességek szerint

Speciális terület	Programok száma
1. Idegen nyelv	67
2. Természettudomány	49
3. Matematika	37
4. Számítástechnika	34
5. Anyanyelv	32
6. Sport	25
7. Rajz	20
8. Ének-zene	19
9. Társadalomismeret	16
10. Táncművészet	9
11. Dráma	2
12. Bábozás	1
Kommunikáció	1
Háztartási ismeret	1

2.b táblázat. Tanórán kívüli programok speciális képességek szerint

Speciális terület	Résztvevő tanulók száma
1. Sport	6803
2. Idegen nyelv	2472

3. Matematika
1965
4. Számítástechnika
1625
5. Természettudomány
1314
6. Ének-zene
1302
7. Anyanyelv
972
8. Táncművészet
847
9. Rajz
833
10. Dráma
766
11. Képzőművészet
636
12. Társadalomismeret
310
13. Kézimunka
279
14. Bábozás
113
15. Elsősegély-nyújtás
50
16. Egyéb: KRESZ, Iskolarádió
20

ÖSSZESEN: 23.607 tanuló (44.926-ból!)

A tanórán kívüli programokban több olyan is található, amely nem tantárgyhoz kötődik, ezek lehetővé teszik a nem intellektuális képességek felfedezését és fejlesztését is. Összevetve más európai országokkal a magyarországi helyzetet, az állapítható meg, hogy nálunk jóval gazdagabb a tanórán kívüli tehetséggondozási formák rendszere, mint az uniós tagországokban, ott most kezdik egyre szélesebb körben alkalmazni ezeket a formákat. A volt szocialista országok közül Lengyelországban, Romániában, Csehországban szintén gazdag rendszere működik ezeknek.

A fentieken túl más fontos eszközei, formái is vannak az iskolai tehetséggondozásnak. Bár a rendszerben ezek nem akkora jelentőségűek, mint az előbbiek, érdemes ezeket is áttekinteni röviden. A **gyorsítás** is elterjedt forma világszerte a tehetséggondozásban: ez azt a lehetőséget foglalja magába, hogy a normális tempót meghaladva járja végig a gyerek az iskolai oktatási rendszert. Leggyakrabban az osztályugrás fordul elő, de az is kínálkozik, hogy a tanuló egy-egy tárgyból halad gyorsabban a saját korosztályánál. Nálunk ezek a formák érdemben nem működnek, elvétve fordulnak elő – alapítványi iskoláknál. Ennek elsősorban a magyar oktatási rendszer merevsége az oka. Európa fejlett országaiban a gyorsítás eszközrendszere széles körben fordul elő, itt van mit tanulni tőlük. A **versenyek** ugyancsak hatékony formái a tehetséggondozásnak, ezeknek gazdag formái alakultak ki Magyarországon, nyugodtan mondható, hogy Európa „bajnokai” vagyunk ezen a területen. Nagy hagyományai vannak a

tantárgyi tanulmányi versenyeknek, ezek jelentős részét az Oktatási Minisztérium, illetve háttérintézményei szervezik. Az utóbbi évtizedben gombamód szaporodtak a regionális, illetve helyi versenyek is, ezek teljesen átszövik az iskolai tehetségfejlesztést, s jelentősen hozzájárulnak a tehetségek felfedezéséhez is. Egyetlen ponton lehet kérdőjelet tenni: milyen típusú feladatmegoldásokban versenyeznek a tanulók? A problémát az jelenti, hogy gyakran a reprodukáló tudást mérik, nem pedig a gyakorlati problémahelyzetben történő ismeret-alkalmazást, e területen kell előbbre lépni. A **nyári táborok, fesztiválok, kiállítások** is fontos eszközei a tehetséggondozásnak. Ezek előfordulnak nálunk is, de számuk nem jelentős. Sőt, a rendszerváltást követően – anyagi okok miatt – csökkenés tapasztalható. Ezt a tendenciát meg kellene fordítani, hiszen ezek a lehetőségek nagyon fontosak a fejlesztésben, lehetőséget kínálva a saját „produkció" megmérettetéséhez. Európában változatos a kép, az uniós tagországokban többször fordulnak ezek elő, mint nálunk. Az **egyéni mentorok** rendszere is elterjedt világszerte – elsősorban középiskolás korban. Ezek szerepe a speciális fejlesztésben jelentős: a mentor a tanuló iskolán kívüli lehetőségeit is szervezi, s irányítja tartalmilag az egyéni fejlesztő programot a különösen tehetséges tanulóknál. Az uniós tagországok középiskoláiban csaknem mindenütt találunk mentor-tanárokat, akiknek csak az előbbi a feladata, normális órákat nem is tartanak. Ezen a területen jelentős lemaradásunk van, pedig az intenzív egyéni fejlesztés nélkül nem lehet hatékony a tehetséggondozás! A **tanácsadás** rendszerének formái is szükségesek a hatékony munkához. Ez több tartalmi elemet is magába foglal: tanácsadás a tanuló számára, az őt tanító pedagógus számára és a szülő számára is. Végezheti e munkát pszichológus és „tehetségfejlesztési szakértő" is. Az előbbiek alig vannak iskoláinkban, a szakértő képzés megindult Magyarországon posztgraduális formában (Debreceni Egyetem, 1997), s ma már közel háromszáz pedagógus szerezte meg ezt a szakirányú végzettséget. A pszichológusok számát növelni kell az iskolákban – nemcsak a hatékony tehetséggondozás érdekében! –, s el kellene érni, hogy minden iskolában legyen legalább egy „tehetségfejlesztési szakértő" végzettségű pedagógus, aki a tanácsadói szerepet teljes vagy rész-munkaidőben végzi. Európa fejlett országaitól jelentősen le vagyunk maradva ezen a téren, de más országok is (Lengyelország, Csehország) megelőznek bennünket.

III. A TEHETSÉG AZONOSÍTÁSÁRA HASZNÁLT ESZKÖZÖK, MÓDSZEREK

A tehetséggondozó programok akkor hatékonyak, ha azokba olyan gyerekek kerülnek be, akik adottságaik alapján valóban odavalók. Ezért van különös jelentősége a tehetség azonosításának. A gyakorlatban sokféle módszert alkalmaznak a pedagógusok, ezeket csoportokba sorolva kérdeztünk rá az azonosítás eszközeire a korábban említett vizsgálatunkban. Mit mutatnak az eredmények? Két relációban is vizsgáltuk a tehetségfejlesztő programokba való beválogatás eszközeit: egyfelől meg kellett jelölni a tehetség kiválasztásának iskola által alkalmazott módszereit, másfelől a konkrét programok felsorolásánál kértük megnevezni a beválogatás alapjául szolgáló eszközt.

Alkalmazott módszerek iskolai összesítésben:

1. ÖSSZESEN 118 ISKOLA
2. MÓDSZEREK
   - – komplex információ-gyűjtés: 72 iskolában
   - – tantárgytesztek: 71 iskolában
   - – tanulóképesség vizsgálata: 61 iskolában
   - – kreativitás-vizsgálat: 38 iskolában
   - – intelligencia-vizsgálat: 17 iskolában
   - – énkép-vizsgálat: 6 iskolában
   - – tanulási stratégiák vizsgálata: 4 iskolában

Az adatok egyrészt azt mutatják, hogy sokszínű az alkalmazott módszerek tárháza, hiszen minden főbb típus megtalálható az iskolák gyakorlatában. Másrészt azonban a gyakoriságban nagy eltérések mutatkoznak: sok iskolában a kreativitás-vizsgálat nincs napirenden, az énkép-vizsgálat és a tanulási stratégiák vizsgálata pedig alig fordul elő. A korszerű tehetség-értelmezésben és -fejlesztésben az utóbbiak is kiemelkedő szerepet játszanak, ezek nélkül hiányos alappal végezzük a tehetséggondozást. Pozitívumként kell megemlíteni, hogy több iskolában alkalmazzák a sokoldalú információgyűjtést. Az egyenetlenség mögött minden bizonnyal nem a pedagógusok szándékos kitérő magatartása áll, valószínűleg nem kaptak megfelelő muníciót ezen módszerek alkalmazásához sem a pedagóguspályára való felkészítésük során. A sikeres munkának feltétele e hiányosságok pótlása is.

A konkrét programoknál alkalmazott beválogatási módszerek:

1. ÖSSZESEN 313 PROGRAM
2. MÓDSZEREK
   - tudásszintmérés: 166 programban
   - képességszint-mérés: 147 programban
   - tanulmányi eredmény: 144 programban
   - pszichológiai módszerek: 11 programban
3. TÖBBNYIRE KOMPLEX AZONOSÍTÁS
   (89 programnál csak egy módszert alkalmaznak!)

Itt más csoportosításban adtuk meg a tehetségazonosítás eszközeit, hogy újabb oldaláról vehessük szemügyre a kérdéskört. A legfőbb érték, hogy az alkalmazott módszerek közül gyakran fordul elő a képességszint mérése, ez adekvát módszer a beválogatáshoz. Ugyanakkor problémaként kell megemlíteni a következőket. Egyrészt nem szerencsés, hogy a programok közel felébe úgy kerül be a gyerek, hogy nem alkalmaznak beválogatási módszert. Másrészt az alkalmazott módszerek közül különösen a tanulmányi eredmény, de a tudásszintmérés sem a leghatékonyabb formák közé tartozik, s itt ezek is szép számmal fordulnak elő. A pszichológiai módszerek hiánya is negatívumként szerepelhet a listán. A hiánypótlás itt is fontos feladat a pedagógusok továbbképzésében. Ezen a területen is van pótolnivalónk, az uniós tagországokban és a volt szocialista országok némelyikében (Lengyelország, Csehország, Románia) is jóval előbbre tartanak a tehetségazonosítás korrekt eszközeinek használatában.

IV. PEDAGÓGUSKÉPZÉS, TOVÁBBKÉPZÉS A TÉMAKÖRBEN

Magyarországon a nyolcvanas évek második felétől egyre több iskola, nevelési intézmény indított speciális vagy komplex tehetségfejlesztő programokat. Ezzel együtt nőtt a pedagógusok részéről az az igény, hogy több információt kapjanak a hétköznapi gyakorlati tevékenységhez, hiszen az alapképzésük során nem készítették fel őket e speciális munkára. Sok tehetség-témájú előadást kértek az iskolák, majd megindult az intenzív (120 órás) tanfolyamon folyó képzés, s 1997 szeptemberében megjelent a művelődési és közoktatási miniszter 29./1997. MKM-rendelete a tehetségfejlesztési szakirányú továbbképzési szak képesítési követelményeiről. A képzés az év szeptemberében meg is indult a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (ma Debreceni Egyetem), a Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék szervezésében. Az oklevélben szereplő szakképzettség pontos neve a rendelet szerint: *„tehetségfejlesztési szakértő”*. Újabb előrelépést jelentett, hogy 1999-ben a KLTE megalapította a pedagógus szakvizsga-programot, s 2000 szeptemberében el is indította a képzést *„tehetség és fejlesztése”* elnevezéssel (41/1999./X. 13. OM Rendelet).

A képzés célja az egyetemi vagy főiskolai szintű pedagógus diplomával rendelkező szakemberek felkészítése a tehetségfejlesztés speciális gyakorlati feladatainak megoldására, hogy ismereteiket egyrészt a közoktatásban (iskolák, kollégiumok, egyéb nevelési intézmények), másrészt speciális intézetekben (nevelési tanácsadók, pályaválasztási tanácsadók, családgondozó központok, közművelődési intézmények) kamatoztathassák. A képzés eredményeként a résztvevő szakemberek olyan ismeretek, módszerek, eszközök birtokába jutnak, amelyekkel hatékonyabbá tudják tenni a különböző művelődési blokkokhoz, tevékenységi területekhez, tantárgyakhoz kapcsolódó tehetségfejlesztő munkát a tanórán és a differenciált fejlesztés más szervezeti kereteiben (szakkörök, fakultációk, egyéb speciális foglalkozások), biztosabb alapokon tudják azonosítani, kiválasztani a tehetséges gyerekeket, s a fejlesztés során felvetődő speciális problémákat szakszerűen tudják megoldani.

A tehetségfejlesztő szakirányú továbbképzés egyetemi vagy főiskolai diplomát ad (az eredeti diplomától függően). A diplomában feltüntetett képzettség: „tehetségfejlesztési szakértő". A felvétel módja: felvételi elbeszélgetés megadott szakirodalom alapján. Feltétele: főiskolai vagy egyetemi szintű pedagógus vagy pszichológus végzettség. Képzési idő: 4 félév, legkisebb óraszám: 625.

A képzés feltételezi a pedagógus-tevékenységhez szükséges ismeretek előzetes megszerzését, ezért e képzési formában már kimondottan a tehetségfejlesztés problémái állnak a középpontban. A pedagógus-mesterség általános ismeretkörei csak az új ismeretek alapokhoz kötése céljából kerülnek elő. Európa fejlett országaiban már folyó hasonló képzés (ECHA-Diploma) programját adaptálva, a következő főbb témakörök kerülnek terítékre:

- Elméleti alapok: a tehetséggondozás története, tehetség és társadalom, a tehetség korszerű értelmezése, komponensei, fajtái.
- Metodika és fejlesztés: tehetségdiagnosztika, tehetségfejlesztő programok, tanácsadás és egyéni fejlesztés, pedagógusszerep a fejlesztésben, alulteljesítés, tanulási zavarok.
- Speciális témakörök: ezek a tehetségfejlesztéssel érintkező pedagógiai és vezetői tevékenység elméleti hátterét adják a szociálpedagógia, a tantervfejlesztés, mentálhigiéné és szervezetfejlesztés területéről.

Az elméleti felkészítéshez külső szakmai gyakorlatok kapcsolódnak, összesen 165 órában, ilyen munka képezi az alapját a záródolgozatnak is. Az elméleti stúdiumok óraszáma a képzési időnek 34%-a, a belső és külső gyakorlati stúdiumoké 66%-a.

Ahogy azt korábban jeleztük, 1997 szeptemberében indult az első évfolyam, s 1998 szeptemberében a következő csoport. A jelentkezők száma mutatja, hogy nagy az érdeklődés a képzés iránt: 1997-ben 93 fő, 1998-ban pedig 78 fő, 1999-ben 45 fő, 2000-ben 50 fő (szakvizsga-programon), 2001-ben 75 fő (szakvizsga-programon) kezdte meg tanulmányait.

Az is lendületet adott a hazai tehetségfejlesztő munkának – s minden bizonnyal a szakképzés iránti érdeklődésnek is –, hogy az ECHA hetedik konferenciáját Debrecenben rendeztük meg 2000 augusztusában. Ezen a rendezvényen közel ötszáz szakember vett részt a világ minden tájáról, ennek fele hazai intézményekből. Közel kétszáz előadás hangzott el angol és magyar nyelven a tehetséggondozás és kutatás legaktuálisabb témáiról.

A szakirányú végzettséget megszerző első évfolyam 1999-ben megfogalmazta a további együttműködés igényét, s meg is alakítottuk az „ECHA-DIPLOMÁSOK MŰHELYÉT" – a Debreceni Egyetem és az MTT Kelet-Magyarországi Tagozata gondozásában. Ez a továbbképzési műhely negyedévenként tart rendezvényt, amelyeken egy-egy nagy hagyományokkal rendelkező tehetséggondozó intézmény (iskola, nevelési tanácsadó, továbbképző központ, régió stb.) mutatja be gyakorlati eredményeit. Az egész napos programon általában 60–100 fő vesz részt végzett hallgatóink közül, s újabban felmerült a két napos műhelyfoglalkozás igénye is. Ezek a találkozások nemcsak a szakmai gyarapodást

segítik elő, de a ma sokszor még társadalmunkból hiányzó, az emberi lélek feltöltődését biztosító „társas élményekre” is lehetőséget kínálnak.

Amint azt már a bevezetőben is jeleztük, a pedagógus-szakvizsgákról megjelent rendeletben (41/1999./X. 13./ OM Rendelet) a *„tehetség és fejlesztése”* szakvizsga-program is megjelent. A Debreceni Egyetemen a képzésben az alábbi szempontok az irányadóak.

A képzésen részt vehetnek óvodapedagógusok, tanítók, tanárok, gyógypedagógusok, kollégiumi nevelők, szociálpedagógusok, könyvtárosok, szakoktatók. A felvétel feltétele: egyetemi vagy főiskolai szintű pedagógus szakképzettség és 3 éves gyakorlat, felvételi vizsga nincs.

A továbbképzés során a közoktatásban és más speciális intézményben dolgozó pedagógusok olyan módszerek, eszközök birtokába jutnak, amelyekkel hatékonyabbá tudják tenni a különböző műveltségi blokkhoz, tevékenységi területhez. tantárgyakhoz kapcsolódó tehetségfejlesztő munkát tanórai és más szervezeti keretekben, valamint a tehetséges gyerekeket tudják azonosítani, kiválasztani és speciális problémáikat szakszerűen megoldani. A továbbképzés hallgatói aláírást szereznek a készségfejlesztő tárgyakból, kollokviumon és szigorlaton adnak számot a megszerzett ismeretekről, valamint gyakorlati jegyet kapnak a közoktatás különböző intézményeiben végzett gyakorlatokra. Második év végén a hallgatók záródolgozatot készítenek, melyet záróvizsgán megvédenek.

Már a célokból is kiderül, hogy a *„tehetségfejlesztési szakértő”* szakirányú képzés és a *„tehetség és fejlesztése”* szakvizsga-program közel áll egymáshoz, ezért egy tanév további képzéssel mindkét képzési program teljesíthető a másik elvégzése után. Így a négy év képzési program három év alatt abszolválható, s mind a szakirányú, mind a pedagógus szakvizsga végzettség gyorsabban megszerezhető egymásra építve e rugalmas rendszerben.

A magyar tehetséggondozás fejlesztésében mérföldkőnek tekinthető a szakpedagógus-képzés megalapítása és elindítása a Debreceni Egyetemen. Nemcsak a szakirányú végzettséget szerző vagy a szakvizsga-programot teljesítő kollégák véleményéből lehet ezt a következtetést levonni. Az is bizonyítja ezt, hogy másik három felsőoktatási intézmény is a mi programunkat vette át, s az alapján alakította ki saját speciális arculatát a tehetségfejlesztő pedagógusok képzésében. Így jelenleg már Magyarországon négy helyen folyik tehetség-szakpedagógus képzés: a Debreceni Egyetemen, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán és a Kaposvári Pedagógiai Főiskolán. Minden bizonnyal a közeljövőben további felsőoktatási intézményekben is megteremtik a személyi és tárgyi feltételeit a képzés megindításának, hiszen a pedagógusok nagyszámú továbbképzése feltétele a tehetséggondozás további sikereinek. Tanár-továbbképzés tekintetében Európa élvonalában vagyunk a tehetség-témakörben: mind a képzés tartalma, mind a résztvevő pedagógusok száma bizonyítja ezt. Ugyanakkor továbbra is érvényes az a korábbi megállapítás: el kellene érni, hogy minden iskolában legyen „tehetségfejlesztési szakértő”, s legalább részfoglalkozásban ezt a munkát kellene végeznie.

V. A TEHETSÉGGONDOZÁST SEGÍTŐ KUTATÁSOK HELYZETE

Az utóbbi tizenöt év kedvező folyamatai hatással voltak a hazai kutatásokra is a tehetség-témakörben. Négy intézmény emelhető ki e tekintetben:

- Debreceni Egyetem, Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék,
- MTA Pszichológiai Intézete,
- Szombathelyi Tanárképző Főiskola, Neveléstudományi-Pszichológiai Tanszék,
- Fővárosi Pedagógiai Intézet, Tehetségtanácsadó Központ.

Ezeken a helyeken intenzív kutatás folyik, s külön is meg kell említeni, hogy a Debreceni Egyetem pszichológiai doktori programjában – egyedül az ország egyetemei között – akkreditált a tehetség-témakör, s eddig közel tízen szereztek PhD-fokozatot ebben a témakörben, s jelenleg is közel tízen folytatnak ilyen kutatásokat e program keretében.

Összhangban a nemzetközi trendekkel, az alábbi témakörökben folynak itthon intenzív kutatások:

- iskolai programok tehetséges gyerekeknek;
- tehetség-azonosítás;
- a tehetségesek énképe, önértékelése;
- extracurricularis tevékenységformák;
- tehetség az idegen-nyelv elsajátításában;
- alulteljesítő tehetségesek, tanácsadás.

VI. AZ ELŐREHALADÁST AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK, EZEK ELHÁRÍTÁSA

Összességében Magyarországon az elmúlt évtizedben, s ezen belül különösen az elmúlt öt évben kedvező folyamatok játszódtak le a tehetséggondozás területén a közoktatásban. Ennek részleteit a fent leírtak bizonyítják. Ugyanakkor az eddigi eredményekkel nem lehetünk elégedettek, az akadályozó tényezők is az erényekhez kötődnek. Ezek a következők:

- Még több pedagógusnak kell teljesítenie a „tehetség-szakvizsga” vagy „szakirányú képzés” programját. El kellene érni, hogy minden iskolában működjön e végzettség alapján teljes- vagy legalább részfoglalkozásban tehetség-tanácsadó pedagógus.
- Az oktatásügyi kormányzat egyre több pénzzel támogatja az iskolai tehetséggondozás programjait, legjobb példa erre az Arany János Tehetséggondozó Program. Ugyanakkor az eddig nyújtott támogatás nem eléggé átfogó, külön normatív támogatást kellene biztosítani az általános és középiskolákban a tehetséggondozó programokra.
- Az előző fejezet jelzi, hogy gazdagodtak a tehetség-kutatások hazánkban az elmúlt évtizedben, azonban ezt a folyamatot is fel kellene gyorsítani az anyagi alapok növelésével. A külföldi eredményeket csak akkor lehet korrekt módon honosítani, ha a hazai viszonyok között történő felhasználás hátterében kutatás áll.

BEFEJEZÉS

Az előzőekben leírtak jelzik, hogy a magyar iskolai tehetséggondozás több tekintetben is Európa élvonalában van. Több területen azonban jócskán van még tennivaló. A helyzet megítélésében segítségére lehet az olvasónak, ha a fent leírtakat szembesíti az Európa Parlament 1994-ben kiadott, a tehetséggondozásra vonatkozó, 1248-as számú ajánlásával. Ez a következő fontosabb elemekre épül.

1. Az iskolai törvényalkotásnak el kell ismernie és figyelembe kell vennie, hogy a gyermekek különböző képességekkel rendelkeznek.
2. Meg kell szervezni a tehetséggondozást végző tanárok továbbképzését.
3. A tehetségre és a tehetséges gyerekekre vonatkozó információkat el kell juttatni a tanárokhoz, szülőkhöz, orvosokhoz, szociális munkásokhoz és a minisztériumokhoz.
4. A különlegesen tehetséges gyerekek gondozását már iskoláskor előtt el kell kezdeni.
5. Az iskolákban rugalmas és differenciált tantervekre van szükség, továbbá meg kell valósítani az osztályátléptetést.

6. Ajánlják továbbá, hogy az európai miniszteri konferencia hozzon létre tehetséggondozással foglalkozó ad hoc bizottságot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BALOGH, L. (2002): Educational Provisions for the Gifted in Europe – Hungary. (Paper of the Educational Research Workshop „Education of the Gifted in European Schools." University of Nijmegen, 5–9 June)

BALOGH LÁSZLÓ (szerk.) (1999): *Tehetség és iskola.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

BALOGH LÁSZLÓ (2002): Iskola és tehetséggondozás. In: Balogh László (szerk.): *Iskolai tehetséggondozás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai Intézet, 7–25.

BALOGH LÁSZLÓ – TÓTH LÁSZLÓ (szerk.) (1999): *Európai perspektívák a tehetségnevelésben.* KLTE, Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék, Debrecen.

MÖNKS, FRANZ J. (2002): Tehetséggondozás Európában. *Alkalmazott Pszichológia*, *4* (2), 149–156.

PERSSON, R. S., JOSWIG, H., and BALOGH, L. (2000): Gifted Education in Europe: Programs, Practices and Current Research. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg, and R. F. Subotnik (Eds.), *International Handbook of Giftedness and Talent.* Oxford: Pergamon Press, 703–734.